

İşçi Filmleri, Öteki "Sinemalar"

İçindekiler

Giriş: Uluslararası İşçi Filmleri Festivali Deneyimi Funda Başaran.....	9
İşçi Filmleri Festivali Afişlerinin Şahsi Tarihi / Aydan Çelik	27
İşçi Filmi Yapma Yöntemi/S.M.Ayzenştayn.....	43
İşçi Sinemasını Tarihselleştirmek: Sınıfı ve Beyazperdede Kaybolan Filmleri	
Geri Kazanmak/ Keith B. Wagner.	47
Geç 1970'ler Hollywood İşçi Filmlerinde İşçi Sınıfı Dayanışması ve Diğer	
Dayanışma Biçimleri/Derek Nystrom.....	80
Ken Loach ve Avrupa Sinemasında Emekçi Sınıfın Durumuna Dair/Seray	
Genç.....	114
Aki Kaurismäki: Kuzey Avrupa'da İşçi Sınıfının Öykücüsü Bir Yönetmen/Necla	
Algan.....	135
Japonya'da İşçi Sinemasına Bir Örnek: Yengeç Gemisi –Geri Dönen Özne:	
Proletarya–İnanÖner.....	148
Türk Sinemasında İşçi/Nezih Coş.....	157
Türk Sinemasında işçi:1973 Sonrası/Bülent Görücü	178
Sinemada İşçi Sınıfı/Ahmet Soner.....	209
Mutlu Sınıf Yoktur; Söyle Bunları... / Z. Tül Akbal Süalp	214
Sınıf Bilincinin Oluşumunda Bir Sinema Deneyimi: Maden Filmi/Tufan	
Sertlek.....	241
Sinematek ve Yeniden Sinematek/ ÖnderÖzdemir.	249
Bir Sinema Serveti:Fransız Sinemateki/ JakŞalom.	279
Film Festivalleri ve Karşı-Hegemonya / Anthony Killick	291
Bir Sovyet Belge Filmcisi: Medvedkin ve “Sine-Tren” Deneyi	314
Yazıları ve Çevirileriyle Kitaba Katkıda Bulunanlar	322

Yayıncı Yordam Kitap'ın izni ile Kitaptan aşağıdaki bir adet yazıyı sizlerle paylaşıyoruz.

Sinematek ve Yeniden Sinematek

Önder Özdemir

Yeraltı Maden-İş Sendikası eski Genel Başkanı Çetin Uygur, 2006 yılında İşçi Filmleri Festivali düzenleyicilerine bir film önerdi. Film, yıllar önce Sinematek gösterimlerinde izlediği Tacin İncisi'ydi. Polonyalı Yönetmen Kazimierz Kutz'un filmi, Silezya madenlerindeki işçilerin mücadelesini anlatmaktaydı. Festival düzenleyicileri olarak Polonya Büyükelçiliği'nden filmi temin ederek Türkçe altyazısını hazırladık ve filmi 3. Uluslararası İşçi Filmleri Festivali programında gösterdik. Daha sonra tarihçi yazar Turan Tanyer, Sinematek üzerine yapılan sözlü tarih çalışmasında Tacin İncisi filminin Ankara Sinematek Derneği (ASD) gösterimlerinde çok önemli bir yeri olduğunu anlattı. 1974-1975 arasında ASD yönetmenliğini yapan Turan Tanyer, Sinematek gösterimlerinde Tacin İncisi filminin çok fazla kişi tarafından ilgi ile izlendiğinden ve bu filmden yola çıkarak ASD için yazdığı rapordan söz etti. Turan Tanyer'in

ASD yönetimine sunduğu yayınlar, İstanbul'da, Tacin İncisi'nin gördüğü ilgiden ve yarattığı etkiden yola çıkarak ASD'ye' sendikalar, meslek odaları ve kitle örgütleri ile işbirliği yapmasının o dönemin koşullarında bir zorunluluk olduğunu bildiriyordu (Tanyer,1975).

On yıllık işçi Filmleri Festivali faaliyetleri sırasında yolu Sinematek'ten geçmiş birçok kişi Sinematek'in ve orada izledikleri filmlerin bıraktığı izlerden söz etti. 1965-1980 dönemini yaşamış olan sinemaseverler Sinematek'ten adeta bir efsane gibi bahsetti ve onun salonlarında izledikleri filmleri anlattı. Bu yazıda, 1965-1980 yılları arasındaki dönemde varlık gösteren ve Türkiye'de sinema kültürünün oluşmasına katkıları göz ardı edilemez olan Türk Sinematek Derneği ele alınmaktadır. Bu ele alışın temel amacı, Sinematek'in varlık gösterdiği dönemde Türkiye'de sinema kültürünün gelişmesi açısından oynadığı rolün efsaneleştirilmeden anlaşılabilmesi için tarihiyle birleştirmek ve bağlı olduğu toplumsal süreçlerin belleğine yerleştirmektir. Böylece içinde yaşadığımız dönemin ihtiyaçları ve olanakları tartışılabilir hale gelecektir.

Sinematek'ten Önce Türkiye'de Sinema

1960'lı yıllarda Yeşilçam'da ticari sinema altın çağını yaşıyordu. Sadece 1966 yılında Yeşilçam'da 229 film üretilmişti (Caner, 1969: 3). 1923 yılında 30, 1939 yılında 130 ve 1949 yılında 200 sinema salonu varken 1969 yılı başı itibarı ile 1420 kapalı 1534 açık, toplam 2954 sinema salonu bulunuyordu. Kapalı salonlarda 892.474 koltuk sayısı, açık sinemalarda ise 1.335.007 sandalye sayısı kayıtlara geçmişti (Coş, 1969: 19). 1960 darbesini izleyen yıllarda sinema dergilerinde, film festivallerinde ve sinema kulüplerinde olağanüstü hızlı bir artış yaşandı. 1962 yılında ise Sami Şekeroğlu ve arkadaşları İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi bünyesinde "Kulüp Sinema 7"yi kurdular. Bu kulüp 1967 yılında "Türk Film Arşivi" adını aldı. 1962 yılında ayrıca "Robert Kolej Sinema Kulübü" kuruldu ve bu kulüp 1966 yılından itibaren Görüntü isimli bir dergi çıkarmaya başladı (Akbelen, 1966). 1967'de Tanık Sinema Topluluğu kuruldu: Sezer Tansuğ, Mengü Ertel, Yılmaz Zenger, Özer Kabaş, Tanju Akersan, Jak Şalom ve Ümit Aşçı gibi adlardan oluşuyordu. Aynı yıl Robert Kolej Sinema Kulübü, Hisar Kısa Film Yarışması'nın birincisini gerçekleştirdi. Tanık Sinema Topluluğu dağılırken, onun yerine "Onaltıcılar" adında bir grup oluşturulmaya çalışıldı (Soner, 2003: 43).

Si-Sa, Sine-film, Sinema65, Yeni sinema ve 1960'ların sonuna doğru Akademik Sinema gibi entelektüel içerikli sinema dergileri yayınlanmaya başlandı. 12 sayı yayınlanan Sinema65 dergisinde Halit Refiğ, Yılmaz Güney, Giovanni Scognamillo, Tanju Akerson gibi yazarlar vardı. Daha sonra Ulusal Sinema ve Sinematek kamplarındaki yayınlarda karşı karşıya sert yazılar yazacak bu yazarlar, son kez bir arada aynı yayında beraber diler. Türkiye'de pek çok alanda hızlı dönüşümlerin yaşandığı ve örgütlenmelerin gerçekleştirildiği bu dönemde, elbette ki sinema alanında da benzer bir hareketliliğin olması kaçınılmazdı. İşte bu hareketli dönem, aynı zamanda günümüzde bir efsane haline gelmiş olan Türk Sinematek Derneği'nin de kuruluşuna sahne oldu.

Sinematek Efsanesinin Başlangıcı

Sinematek ya da Fransızca haliyle "cinémathèque", sinema eserlerinin korunduğu, saklandığı, onarıldığı ve gösterimlerinin yapıldığı merkeze verilen isimdir. Bir sinematekin genellikle bir film arşivini, sinema kütüphanesini, sinema gösterim salonlarını ve bir sinema müzesini içermesi ve gösteriler ve sergiler yoluyla kamunun kullanımına sunması beklenir. Dünyadaki en önemli sinematek, Henri Langlois'nın 1936'da kurmuş olduğu 'Fransız Cinémathèque'idir. 1966 yılında dünyada otuz kadar sinematek bulunmaktadır. Ünlü sinematekler arasında Londra'da British Film Institute, New York'ta George Eastman House ve Film Library of

Museum of Modern Art Torino, Paris, Milano, Cinemateca Italiana, Rus, Lozan, Tokyo Sinematekleri sayılabilir (Baş,1966: 31; Şalom,2015).

Fransız Sinemateki'nin kurucusu, aynı zamanda da sinematek fikrinin babası olarak adlandırılan Henri Langlois 1914'de İzmir'de doğmuş, büyük İzmir yangınında evleri yanınca 1922'de ailesi ile Fransa'ya göç etmek zorunda kalmış ve hayatını sinemateklere adamıştır (Eczacıbaşı, 2010: 462).

Türkiye Sinemateki olarak kurulan Türk Sinematek Derneği'nin öyküsü Onat Kutlar, Hüseyin Baş ve Şakir Eczacıbaşı'nın farklı zamanlarda Henri Langlois ile tanışmaları sayesinde başladı. Türkiye'nin önemli sermaye gruplarından birisinin yurt dışında okumuş sinemasever üyesi olarak Şakir Eczacıbaşı, Henry Langlois'ya yapımını şirketinin üstlendiği belgeselleri göstermek için ziyaret edip, tanışmıştı (Eczacıbaşı, 2010: 461). Onat Kutlar ise Sorbonne'da felsefe okurken Paris Ulm Sokağı'ndaki Sinematek'te gece gündüz film izliyordu. Bir gün Henri Langlois'nın yanına yaklaşıp "Türkiye'de böyle bir Sinematek kurulabilir mi?" diye sordu. Henri de "neden olmasın?" diyerek, daha önce Şakir Eczacıbaşı'nın da aynı soruyu sorduğunu ve eğer bir sinematek kurulursa yardımcı olabileceğini söyledi (Eczacıbaşı, 2010: 472). Böylece Henri Langlois aracılığıyla tanışan Onat kutlar ve Şakir Eczacıbaşı'nın öncülüğünde Türk Sinematek Derneği 25 ağustos 1965 tarihinde kuruldu. Sinematek kuruluşundan, kapatıldığı 1980 yılına dek geçen 15 sene boyunca etkinlikleri, yönelimleri ve kadrosu açısından farklılaşan bir süreç yaşadı. Bu farklılaşmalar bağlamında Türk Sinematek Derneği tarihi 1965-1972, 1972-1975, 1975-1978 ve 1978-1980 olmak üzere 4 ayrı dönemde incelenebilir görünmektedir

Birinci Dönem (1965-1972)

Derneğin kuruluşundan 1972 yılına kadar süren dönem, hiç kuşkusuz Türk Sinematek Derneği'nin en canlı dönemidir. 1965 yılında kuruluşundan ancak bir yıl sonra yani 1966 yılında faaliyetlerine başlayan dernek, üyelik usulü ile çalışmaktadır. Derneğe üye olanlara yıllık 12 Lira aidat karşılığında, 1966 yılının Mart ayında çıkmaya başlayan derneğin yayın organı olan Yeni Sinema dergisi iletilmekte ve gösterim ücretlerinde indirim yapılmaktadır (Avcı, 2006: 181). 1967-68 arasındaki bir yıllık dönemin planlanan faaliyetlerinin basına açıklandığı 5 Ekim 1967 tarihinde 4962 olan üye sayısı, sadece 11 gün sonra 16 Ekim tarihinde 5400'e erişmiştir. Dernek yöneticileri yaptıkları açıklamada 1967 yılı bitmeden üye sayısının 6000'i geçmesini beklediklerini (Yeni Sinema, 1967: 33) söylemişlerdir. Ancak 1967 yılının sonunda bu üye sayısına ulaşılmış olsa da, sonraki yıllarda bu sayının sabit kaldığı, üye sayısı kadar basılan Yeni Sinema dergisinin (Şalom, 2015) 1970 yılında basılan 30. sayısının 6000 baskı yapmış olmasına bakarak söylenebilir.

Türk Sinematek Derneği kurucular kurulu şu isimlerden oluşur: Onat Kutlar, Şakir Eczacıbaşı, Hüseyin Baş, Aziz Albek, Semih Tuğrul, Tunç Yalman, Tuncan Okan, Sabahattin Eyüboğlu, Cevat Çapan, Macit Gökberk, Nijat Özön, Muhsin Ertuğrul (Avcı, 2006). Derneğin ilk yönetim kurulunda ise Şakir Eczacıbaşı, Semih Tuğrul, Cevat Çapan, Tuncan Okan, Tunç Yalman, Hüseyin Hacıbaşoğlu vardır (Eczacıbaşı, 2010: 472).

1965'ten 1975 yılına kadar 10 yıl boyunca Türk Sinematek Derneği'nin yönetim kurulu başkanlığını Şakir Eczacıbaşı yürütür. Bir sinemasever olarak Şakir Eczacıbaşı'nın gücü ve mali desteği, doğrudan ya da dolaylı olarak bu süre boyunca derneğin arkasında olur ve bu da elbette derneğin çalışmalarını rahatlatır.

Türk Sinematek Derneği'nin yönetimi, kurulduğundan beri, bir tane profesyonel yönetmeni vardır. Bu görevi kuruluşundan, 1975 yılına kadar Onat Kutlar yapar. Ayrıca Ömer Pekmez ve Jak Şalom da derneğin profesyonel çalışanlarıdır. İstanbul'da Sıraselviler Caddesi'nde kiralanmış sinema salonuna geçilinceye kadar Şişli Kervan, Işık Lisesi, Ümit Sineması ve Kadıköy Opera sinema salonlarında günde bir seans olarak gösterimler yapılır. Sıraselviler Caddesi 65 numaraya taşınıldıktan sonra ise gösterim saatleri Ekim-Mayıs ayları arasında pazartesi hariç her gün 14.00, 16.30, 19.00 ve 21.30 olarak belirlenmiştir. Gösterim sayısı yaz aylarında azaltılır (Şalom,2015).

Büyük sinema klasikleri, ülkeler sineması toplu gösterimleri, sinema ustalarının filmleri ve çağdaş sinema filmleri gibi bölümlerde yapılan gösterimlerde, filmler orijinal dilinde altyazı olmaksızın gösterilir. Gösterilen filmin diline bağlı olarak, gösterim esnasında Sinematek tarafından görevlendirilen bir kişi filmdeki diyalogları okumaktadır. Örneğin Rus Klasikleri için bu yöntem uygulanabilirken, Japon filmleri için bu geçerli değildir (Şalom, 2015). Türk Sinematek Derneği 1968 yılında Ankara'da da faaliyetlerine başlar ve bir çeşit şube örgütlenmesi oluşturulur. Türk Sinematek Derneği Ankara Şubesi'nin yönetmenliğini önce Erdal Öz, sonra da 1968-1971 yılları arasında Abdullah Nefes yürütür. Sinematek Derneği Ankara Şubesi'nin üye sayısı yaklaşık 1000 kadardır (Nefes, 2015).

Derneğin yayın organı olan Yeni Sinema dergisi 1966 yılının Mart ayında çıkmaya başlamıştır. 1970 tarihine kadar kesintisiz 30 sayı çıkan Yeni Sinema, üye aidatlarının maliyeti karşılayamaması nedeniyle yayın hayatına son verir (Şalom, 2015). Sonrasında derneğin yayın faaliyeti, Filim70, Filim71, Filim 72, Filim 73, Filim 74 ve Filim 75 gibi her yıla göre isim alan, 1975 yılına kadar 48 sayı çıkarılan 14-20 sayfalık bir program broşürü ile sürdürülür.

Sinematek tarafından yayınlanan Filim dergilerinde yer alan gösterim programları incelendiğinde sadece 1970 yılında 40 farklı film gösterildiği görülecektir. Tablo. 1'de görüleceği üzere Beyoğlu Sıraselviler Caddesi'ndeki derneğin gösterim merkezine taşınmaya kadar seans ve gösterilen film sayısı oldukça azdır. Dernek kendi gösterim merkezine taşınmadan önce kiralanarak kullanılan ve daha büyük salonlara sahip sinemalarda toplam 272 seans film gösterilmiştir. Gösterim salonunun oluşturulduğu Aralık 1970 sonrası ise bu sayı 748'e ulaşmıştır.

Yıl	Ay	Film gösterilen gün	Seans sayısı	Film sayısı	Salonlar
1966	Mart	24	24	8	Şişli Kervan
1966	Nisan		8	8	Şişli Kervan *
1966	Mayıs		5	5	Şişli Kervan *
1966	Kasım		10	10	Şişli Kervan *
1967	Mayıs	31	31	9	Şişli Kervan ve Işık Lisesi
1967	Ekim	11	12	5	Şişli Kervan
Yıl	Ay	Film gösterilen gün	Seans sayısı	Film sayısı	Salonlar
1966	Mart	24	24	8	Şişli Kervan
1966	Nisan		8	8	Şişli Kervan *
1966	Mayıs		5	5	Şişli Kervan *
1966	Kasım		10	10	Şişli Kervan *
1967	Mayıs	31	31	9	Şişli Kervan ve Işık Lisesi
1967	Ekim	11	12	5	Şişli Kervan
1967	Kasım	18	18	7	Şişli Kervan
1967	Aralık	22	22	9	Şişli Kervan
1968	Şubat	19	19	10	Şişli Kervan
1968	Mayıs	18	18	25	Şişli Kervan
1968	Haziran	8	12	4	Şişli Kervan
1970	Ocak	18	18	7	Ümit ve Opera
1970	Şubat	16	16	5	Ümit ve Opera
1970	Mart	17	17	7	Ümit ve Opera
1970	Nisan	18	18	5	Ümit ve Opera
1970	Mayıs	9	9	3	Ümit ve Opera
1970	Kasım	6	15	2	Ümit ve Opera
1970	Aralık	27	108	16	Siraselviler
1971	Ocak	24	96	18	Siraselviler
1971	Şubat	24	96	26	Siraselviler
1971	Mart				Siraselviler **
1971	Nisan				Siraselviler **
1971	Mayıs	24	96	25	Siraselviler
1971	Haziran	20	40	20	Siraselviler
1971	Temmuz	20	40	20	Siraselviler
			748		

Tablo 1:Yeni Sinema dergilerinin gösterim programları, Filim70 ve Flim71 broşürlerindeki gösterim programları tek tek incelenerek tablo oluşturulmuştur.

Türk Sinematek Derneği ayrıca bu ilk dönem içerisinde aynı süreçte kurulmuş olan sinema kulüpleri ve sinema ile ilişkili etkinliklerde bulunmak üzere bir araya gelen gruplar ile yakın bağlantılar geliştirmiş ve 1967 – 1970 yılları arasında Robert Kolej Sinema kulübü tarafından toplam dört kez gerçekleştirilen Hisar Kısa Film Şenliği'ne destek vermiştir.

1971 yılına gelindiğinde Türk Sinematek Derneği'nin Ankara'daki etkinlikleri azalmış, gösterimlerin sayısı düşmüştür. Dönemin şube yönetmenliğini yapan Abdullah Nefes 12 Mart 1971 muhtırası gelmeden etkinliklerin zaten azalmaya başladığını, 12 Mart 1971 darbesi ardından da kendisinin tutuklanması ile Ankara Şube'nin fiilen kapandığını belirtmektedir (Nefes, 2015). Derneğin ilk döneminde hem oluşumuna, hem de dağılmasına tanık olunan Ankara Şube, Türk Sinematek Derneği'nin sonraki dönemlerinin erken bir belirtisi olarak görülebilir. Ankara'da son derece hızlı bir biçimde yaşanan, Sinematek'in ulaşmayı hedeflediği kentli aydın ve öğrenci çevresinin değişen öncelikleri ve ihtiyaçları ile derneğin etkinliklerinin birbiriyle örtüşmemesi durumundan kaynaklanan çözümler, Türk Sinematek Derneği'nin sonraki dönemlerinde, daha zamana yayılmış bir biçimde gözlemlenecektir.

Ankara Şube etkinlikleri fiilen sona ererken, İstanbul'da üyeliklerini yenileyenlerin sayısı azalır. Bu durum derneğin gelirlerini de azaltmıştır. Yeni Sinema dergisi çıkamaz hale gelir ve 30. Sayısı ile 1970 yılında yayınıni durdurur. Buna rağmen, İstanbul'da 1970 yılının Aralık ayında, Türk Sinematek Derneği kendi salonuna taşınır ve gösterim sayısını artırır. Bu

durumun yarattığı yenilenme ve modernizasyon hareketleri devam eder. Ancak 12 Mart askeri müdahalesi, her ne kadar etkinlikleri kesintiye uğratmamış gibi görünse de, Sinematek'in izleyicilerini oluşturan muhalif aydınları ve üniversite öğrencilerini güçlü bir biçimde etkilemiştir. Bu askeri baskı döneminde, eski sinematek izleyicilerinin önemli bir kısmının öncelikleri arasında Sinematek'in gösterimlerini yaptığı sinema klasiklerini izlemek yoktur denilebilir. Nitekim Türk Sinematek Derneği'nin yeni salonunda 1971 sonuna kadar devam eden gösterimler ve dernek faaliyetleri aksamaya başlar. Bu ilk dönemin sonudur.

İkinci Dönem (1972-1975)

İkinci dönem öncelikle Şakir Eczacıbaşı'nın Eczacıbaşı holdingin yönetiminde daha aktif görev alması ve bu nedenle Sinematek'e eskiden verdiği desteğini artık veremez hale gelmesine sahne olur. Kendisinin anılarında "kurşuni yıllar" olarak adlandırdığı bu dönemde, dernekle ilişkisinin farklılaşmasını her ne kadar holdingdeki aktif görevlerine bağlamış olsa da, Türkiye'nin en büyük sermaye gruplarından birisinin yöneticisi olarak, daha çok sol grupların ilgi duyduğu bir derneğin başkanlığını yürütmesinin koşullarının ortadan kalkmış olduğu da düşünülebilir. Bir diğer neden ise, elbette yukarıda anılan 1971 askeri muhtırasının hemen öncesine gelen dönemin keskin politik koşulları ve ardından gelen siyasi baskı ortamında Sinematek'in hedeflediği genç ve politik kitlenin önceliklerinin değişmiş olması, Sinematek etkinliklerine üyelerin ilgisinin azalma eğilimi ve derneğin artık bir çekim merkezi olmaktan uzaklaşmaya başlamasıdır.

Aşağıdaki tablo incelendiğinde görüleceği üzere 1972-1975 arasında 1835 seansta, çoğu tekrar olan birçok film göstermiştir. Ancak etkinlik düzeyi eski günlerindeki gibi değildir. Özellikle 1974 yılı sonu ve 1975 yılı başlarında gösterilen film adedi ve seans sayısındaki bariz düşüş dikkat çekmektedir. Diğer taraftan gösterimler sürmesine rağmen izleyici sayısı çok azalmıştır. 12 Mart Askeri Muhtırası sonrasında darbe koşulları sürmektedir, cezaevleri siyasi mahkûmlarla doludur ve insanlar darbenin izlerini her yerde görmektedirler (Nefes,2015)

Yıl	Ay	Film gösterilen gün	Seans sayısı	Film sayısı	Salonlar
1972	Nisan	25	100	16	Siraselviler
1972	Mayıs	27	108	18	Siraselviler
1972	Haziran	22	45	20	Siraselviler
1972	Temmuz	19	38	13	Siraselviler
1972	agustos	27	54	17	Siraselviler
1972	Ekim	26	104	29	Siraselviler
1972	Kasım	26	104	31	Siraselviler
1972	Aralık	23	67	18	Siraselviler
1973	Ocak	23	93	32	Siraselviler
1973	Şubat	22	88	25	Siraselviler
1973	Mart	25	100	24	Siraselviler
1973	Nisan	18	59	20	Siraselviler
1973	Mayıs	25	83	23	Siraselviler
1973	Haziran	24	57	24	Siraselviler
1973	Temmuz	21	40	20	Siraselviler
1973	Ağustos				Salonda tadilat
1973	Eylül				Salonda tadilat
1973	Ekim	23	68	12	Siraselviler
1973	Kasım	24	73	29	Siraselviler
1973	Aralık	24	70	18	Siraselviler
1974	Ocak	21	56	10	Siraselviler
1974	Şubat	24	68	15	Siraselviler
1974	Mart	29	78	15	Siraselviler
1974	Nisan	21	57	13	Siraselviler
1974	Mayıs	23	45	17	Siraselviler
1974	Haziran	21	42	20	Siraselviler
1974	Eylül	10	18	7	Siraselviler
1974	Ekim	25	50	11	Siraselviler
1974	Kasım	22	42	22	Siraselviler
1974	Aralık	14	28	8	Siraselviler
Toplam		634	1835	527	

Tablo 2. 1972-1975 dönemi film gösterimleri (Filim72, Filim73,Filim74 adları ile çıkmış 26 sayı program broşürü incelenerek oluşturulmuştur).

Derneğin İstanbul merkezli etkinlikleri düşüş gösterirken, Ankara’da Alim Şerif Onaran’ın Başkanı ve Mahmut Tali Öngören’in 2. Başkanı olduğu Ankara Sinematek Derneği (ASD) 1973 yılının Kasım ayında kurulur. Bu yeni dernek, 1971 yılına kadar Ankara’da faaliyet sürdüren şube örgütlenmesinden farklıdır. İdari olarak ayrı bir dernektir. Ancak sinematek fikrini sürdürmesi anlamında, Ankara Sinematek Derneği ve Türk Sinematek Derneği sıkı bir işbirliği içerisinde. İki ay sonra Alim Şerif Onaran istifa eder ve Mahmut Tali Öngören dernek başkanı olur. Ankara Sinematek Derneği gösterimlerini 21 Aralık 1973’te Menekşe Sineması’nda Ö. Lütfi Akad’ın Düşün filmi ile başlatır. Üyelik aidatı öğrenci ve sendikalı işçiler için indirimli 60 Lira, normalde ise 120 Lira’dır (Tanyer,1975). Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere 1973-1975 yılları arasında farklı sinemalarda az sayıda gösterim gerçekleştirilse de, kuruluşundan kısa bir süre sonra Ankara Sinematek Derneği 1000 civarı üyeye ulaşır. İzmir Sinema ve Kültür Derneği Sinematek Gösterimleri İstanbul’dan gönderilen filmlerle İzmir Karaca Sineması gibi bir kaç salonda bir yıl kadar sürdürülür (Makal, 2015).

Yıl	Ay	Film gösterilen gün	SİNEMATEK.TV	Salonlar
1973	Aralık	2	4	2 Menekşe Sineması
1974	Ocak	4	8	4 Menekşe Sineması
1974	Şubat	8	16	8 Menekşe Sineması
1974	Mart	11	15	11 Menekşe Sineması
1974	Nisan	16	24	20 Çankaya Sineması, Alman Kültür
1974	Mayıs	15	17	26 Çankaya Sineması, Alman Kültür
1974	Kasım	7	7	6 Çankaya Sineması
1974	Aralık	9	9	9 Çankaya Sineması
1975	Ocak	12	12	12 Çankaya Sineması
1975	Şubat	14	14	12 Çankaya Sineması
1975	Nisan	8	8	8 Derya Sineması
1975	Kasım	11	12	12 Derya Sineması
1975	Aralık	9	9	8 Derya Sineması

Tablo 3. Ankara Sinematek Derneği'nin Aralık 1973-Aralık 1975 arası film gösterimleri (Turan Tanyer arşivindeki ASD gösterim programları tek tek incelenerek oluşturulmuştur.)

Bu dönem, Onat Kutlar'ın 1975 yılında yönetmenlikten çekilme kararı almasıyla sona erer. Ancak Onat Kutlar, bu kararının ardından hemen yönetmenlikten ayrılmaz. Derneğin 10. Yıl kutlamasını yapıp ayrılmak niyetiyle bir şenlik organizasyonuna girer. Bu şenlik 1975 yılı içerisinde değil, 1976 yılının Ocak ayında gerçekleştirilebilir. Ancak bu karar 1975 yılı itibarıyla İkinci Dönem'in bitişi anlamına gelmektedir. Bu süreçte elbette ki, dernek etkinlikleri giderek sönümlenmiş, üye ve izleyici ilgisi düşmüş, derneğin kurucuları motivasyonlarını yitirmişlerdir. Eczacıbaşı'nın başkanlıktan ayrılması ile başlayan dönem, Onat Kutlar'ın yönetmenlikten ayrılma kararı ile sona ererken, belki de Turan Tanyer'in bir takım kişisel çabalara rağmen 1970'li yıllarda yükselen toplumsal muhalefet ile derneğin bağının doğru bir biçimde kurulamamış olduğu tespiti (Tanyer, 2015) önem kazanmaktadır.

Üçüncü Dönem (1975-1978)

16 Ocak 1976 tarihinde Türk Sinematek Derneği 10. Yılı'nı kutlar. 10. yıl için düzenlenen şenlik Fitaş Sinemasında, 1400 kişinin katılımıyla gerçekleştirilir. Şenliğin sunuculuğunu Işık Yenersu yapar, Ahmet Arif şiirleriyle geceye katılır (Onat Kutlar, 2006: 383; Uçansu, 2012: 47). Ancak Onat Kutlar'ın başından beri yönetmenliğini yaptığı derneğin, hem de ardından yönetmenlik görevine veda edeceği 10. yıl kutlama gecesini, açılışın hemen ardından Ahmed Arif'i havaalanından almak üzere terk etmek zorunda kalması, derneğin kadro açısından nasıl bir durumda olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Şalom, 2015).

10. yıl şenliği, Ankara'da da benzer bir biçimde tekrarlanır. İstanbul'dan gelen Türk Sinematek Derneği yöneticileri bu şenliğe katılırlar (Tanyer, 2015). Şenlikler sonrasında Onat Kutlar yönetmenlik görevinden ayrılırken, Sinematek faaliyetlerinden uzaklaşmıştır. Bunun en önemli nedeni elbette ki Sinematek'in gelirlerinin, bir profesyonel yöneticiye geçimini sağlayacak kadar ücret veremez hale gelmiş olmasıdır. Onat Kutlar da hayatını sürdürmek için en iyi bildiği işi yapmayı, kültür ve sanat üzerine üretime devam etmeyi seçer. Onat Kutlar'ın, Ömer Pekmez ve Çiğdem Özgüden ile birlikte 5 Aralık 1975 tarihinde kurduğu Aktüalite ve Sanat Haberleri Ajansı'nda (ASA) Fransa'dan Zeynep Avcı, Ankara'dan M. Tali Öngören ve Mehmet Arıdur ve İstanbul merkezde de tam gün olarak 5 kişi çalışmaktadır. Cumhuriyet, Politika, Vatan, Yeni Ortam gazetelerinin sanat sayfalarının %80'ini ASA üretir (Onat Kutlar; 2006: 383).

Onat Kutlar'dan sonra Türk Sinematek Derneği yönetmenliğine Vecdi Sayar geçer. Bu dönem derneğe destek veren birçok kişi uzaklaşmış ve desteklerini çekmiştir. 1975 yılının Ekim ayından itibaren Dostlar Tiyatro'sunda yapılmaya başlayan gösterimler yok denecek kadar azalmıştır. Yine de önemli olduğu düşünülen gösterimler için Dünya sineması salonu kiralanmaktadır (Başgüney, 2009: 76).

Üçüncü dönem Sinematek etkinliklerinin son derece azaldığı, aynı zamanda da hem izleyici, hem üretici olarak sinemaseverlerin ilgisinin kaybolduğu bir dönemdir. Elbette ki Türkiye'nin o yıllardaki siyasi atmosferi bu durum üzerinde çok etkilidir. Dernek kurulduğu dönemdeki etkinlikleri ile kentli aydın ve öğrencilerin dünyayı anlama ve anlamlandırma süreçlerinde bir işlev üstlenmiştir. Ancak Birinci Dönem'in sonunda Ankara Şube'nin kapanması sürecini tartışırken de belirtildiği üzere değişen koşullar ve yaşanan dönüşümlerle, kentli aydın ve öğrenci kitlesinin öncelikleri ve ihtiyaçları değişmiş, dernek bu yeni duruma uyum sağlayacak bir biçimde kendi iç dönüşümünü gerçekleştirememiştir.

Dördüncü Dönem (1978-1980)

Türk Sinematek Derneği'nin kuruluşundan itibaren var olan yöneticilerinin ayrılmalarının ardından yönetmen olan Vecdi Sayar, 1978 yılında Kültür Bakanlığı Sinema Dairesinde göreve başlar. Artık dernek tamamen terk edilmiştir. Eski Yönetim Kurulu üyelerinin bir kısmı ve Sinematek'e büyük katkılarda bulunan birtakım isimler Sinematek'in işlevinin Kültür Bakanlığı tarafından yerine getirilmesini ve derneğin bir genel kurulla tasfiye edilmesini istemektedirler (TSD, 1979: 12). Ancak dönemin Türk Sinematek Derneği yönetim kurulu, derneğin yönetimini 1978 yılında yeni kurulan SİNE-SEN'e (Sinema Emekçileri Sendikası) devretmeye karar verir.

Derneğin ilk iki yılda oluşan 85 uzun metraj ve 35 kısa metraj yerli ve yabancı filminden oluşan bir arşivi, ayrıca sinema kitap ve dergilerinden kurulmuş 500 cilt eserin bulunduğu bir kitaplığının bulunduğu (Yalçın, 1967: 8) belirtilmektedir. Bu rakamın yanı sıra, Sinematek program broşürü Filim 70'in ilk sayısında ise dernek arşivinde 400'e yakın filmi olduğundan (Filim 70, 1970: 17) bahsedilmektedir. Ancak 1978 yılında Türk Sinematek Derneği'nin SİNE-SEN'e devri sırasında bu arşiv artık yoktur. Her ne kadar arşivdeki 35 mm filmlerin, korunması için Yarımca Belediyesi'ne devredilmiş olduğu iddia edilse de, Yarımca Belediyesi depolarında da bu arşiv bulunamaz. Yarımca Belediyesi, sadece bir kaç filmi teslim eder, geri kalanı ise kullanılamaz hale gelmiştir (Sezerel, 2015). Sonuç olarak bir kaynağa göre 400 film, diğer bir kaynağa göre ise 120 filmin bulunduğu arşiv, 35 mm filmlerin tamamı Yarımca Belediyesi depolarında kullanılamaz hale gelmiş olmasıyla kayıplara karışmıştır (Hiçdurmaz, 2014). Arşivde bulunması muhtemel 35 mm dışındaki filmlerin akıbetinin ne olduğu ise bilinmemektedir. SİNE-SEN, derneğin yönetimini, Sıraselviler caddesindeki 200 kişilik salon ve bir adet 35 mm film göstericisi ile birlikte devralır.

SİNE-SEN yönetimi tarafından Ahmet Sezerel, Türk Sinematek Derneğinin yönetmenliğini yapmak üzere görevlendirilir. Yeni yönetim Sıraselviler'de bulunan gösterim yerinin kirasını, aynı yerde bulunan kafeteryadaki satışlarla ve düşük fiyatlı bilet satışları ile karşılamaya çalışır. Gösterilen filmler daha çok dönemin politik atmosferine uygun filmlerdir. Eldeki film sayısı az olduğu için bol tekrarlı gösterimler yapılmaktadır. 1965-1970 döneminin ilişkileri ve olanakları ve eski Sinematekçiler artık yoktur (Hiçdurmaz, 2014). Yeni dernek yönetimi, 1970 yılında 30. sayısı ile yayınına ara verilen Yeni Sinema dergisini yeniden çıkartma kararı alır ve iki sayı daha çıkartır. Ayrıca bu dönemde Sinematek'in 15 yılı için 1980 yılında konserli bir

etkinlik düzenlenir (Sezerel, 2015). Sinematek'in karanlık günleri yaklaşmaktadır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra dernek kapatılır.

Derneğin yaşadığı bütün dönüşüm ve kapatılmış olmasına rağmen, 1965'te kuruluşuna ön ayak olan ve uzun süre değişik kademelerde yönetimini sürdüren Onat Kutlar ve Şakir Eczacıbaşı tekrar bir araya gelirler. Önce İstanbul Sinema Günleri düzenlenir, ardından da İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV) bünyesinde, İstanbul Film Festivali süreci başlar. 25 yıl İstanbul Film Festivalinin yöneticiliğini yapmış ve beklemediği şekilde işten atılmış olan Hülya Uçansu anılarında 25 yıllık emeğini ve işten atılışını ayrıntılı bir şekilde anlatırken, ayrıntılar göstermektedir ki, İstanbul Film Festivali, Eczacıbaşı Holding'in halklar ilişkiler faaliyetinin bir parçası olarak düşünülmüş ve uzunca bir süre bu biçimde yürütülmüştür (Uçansu, 2012). İstanbul Film Festivali sonrasında, Ankara'da da eski Sinematek yöneticilerinin kuruculuğunda Ankara Film Festivali başlar. Bu iki festival Kültür Bakanlığı'nın desteği ve ticari kurumlardan sağlanan desteklerle düzenlenen birbirine benzer film festivalleri zincirinin ilk halkalarını oluştururlar. Böylece Sinematek devri kapanır ve festivaller dönemi başlar.

Sinematek, Ulusal Sinema ve Genç Sinema

Türk Sinematek Derneği'nin, 1965-1980 yılları arasındaki süreç içinde düzeyi ve niteliği değişse bile Türkiye'de bir sinema kültürünün oluşmasına katkı sunduğu açıktır. Binlerce insan sinema klasikleri ile Sinematek gösterimlerinde tanışmış, sonraki yıllarda amatör ya da profesyonel olarak film üretecek olan pek çok insan derneğin gösterim ve etkinliklerinde yer almıştır.

Bugünden bakıldığında Sinematek kendi tarihselliği içerisinde önemli bir işlev üstlenmiştir. Nezh Coş'un, Yedinci Sanat dergisinde Vedat Türkali ile yaptığı bir söyleşi, 1965-1980 arasında etkinlikleri, tartışmaları ve karşı karşıya gelişleri ile Sinematek'in yarattığı etkinin Türkiye'de hem üreticiler, hem de izleyiciler açısından bir sinema kültürünün yaratılmasına verdiği katkıyı değerlendirebilmek adına önemli vurgular içermektedir. Bu söyleşide, Nezh Coş'un yönelttiği, Sinematek'i "*küçük burjuva aydınların 'sanat' niteliği üstün basan filmler görme susuzluklarını tatmin etme*" ihtiyacı ile tanımlayarak, bunun Türkiye'de "*bir politik sinema hareketine*" katkıda bulunup bulunmayacağına dair soruya Vedat Türkali şöyle yanıt vermektedir:

Bunlar genel hatlarıyla yanlış değildir. Evet, Sinematek bir küçük burjuva örgütüdür. Öyle de idi. Ben hiçbir zaman Sinematekçi olmadım ve değilim. Ama şunu da unutmamak lâzım ki, devrimci birikim içinde küçük burjuva aydınlarının bu tip davranışlarının da birikime bir katkısı olabilir. Fransa'da bir lüks olabilir bu ama Türkiye'de daha önemlidir. Ben bunun küçümsenmesine karşıyım. Ama dediğiniz gibi Sinematek'te oynatılan filmlerin büyük bir kısmı da, bir-iki klasiğin dışında, beni hayal kırıklığına uğratabilecek kadar sade suya şeyler oldu. Sosyalist ülkelerden gelenler de dahil. (Coş vd. 1974, s.44)

Vedat Türkali'nin deyişiyle "*Aslında Sinematek'i de gözde fazla büyütmemek*" gerekir. Çünkü Sinematek "devrimci bir kurum" değildir ve olamaz. Çünkü "*Başında Şakir Eczacıbaşı vardı. Eczacıbaşı Holding ahtapotunun bir evladı, nasıl devrimci olur; olamaz*". Ancak bu kolayca söylenip, ardından da Sinematek'in önemsizleştirileceği bir duruma işaret etmez. Zira "*Türkiye'nin o günkü şartlarına göre o Sinematek de ileri bir*" adımdır ve önemli bir birikim oluşmasına neden olmuştur (Coş vd. 1974, s.44). Jak Şalom ise Sinematek'ten beklenenlerin hepsini "Onat Kutlar ve arkadaşlarının yüklenip temsil etmesi mümkün değildi... Sinematek iyi bir terzi tarafından, yapacağı iş için biçilip dikilmiş bir elbiseydi. Ne herkese, ne de

herhangi bir başka iş için giydirilebilir (Yeşilçam, 2002) diyerek bu durumu başka bir biçimde ifade etmektedir.

Türk Sinematek Derneği, çeşitli ülkelerin sinemalarının başyapıtlarını, ulaşabildiği kadarıyla Türkiye'deki sinemaseverlerle buluştururken, toplumu sinema dünyasıyla, yani devasa bir kültür sanat ürünleri hazinesiyle de tanıştırmış olur. Vedat Türkali 2006 yılında Onat Kutlar için hazırlanan kitapta *“kitaplardan öğrendiğimiz ünlü sinema yapıtlarının film fotoğraflarından başka bir şeyini görmüş kim vardı ki aramızda? İşte tam burada Onat Kutlar’a (nezdinde Sinematek’e) sinema kültürü alanında neler borçlu olduğumuzu anımsatmak, anlatmak, sinemamız için ulusal sinema borcudur”* (Türkali, 2006, s. 205) ifadesi, tam da Sinematek’in kendi tarihselliği içerisinde yerine getirdiği işlevi ortaya koymaktadır.

Sinematek bu işlevi yerine getirirken, yani toplumu sinema dünyası ile, uluslararası sinema klasikleri ile tanıştırmakla kendi tercihleri ve sinema anlayışı çerçevesinde bazı önemli tartışmaları da gündeme getirmiştir. Bunlar arasında ikisi özel bir önem taşımaktadır. Aşağıda ana hatları ile özetlenmeye çalışılacak olan bu iki tartışmanın yarattığı konumlanışların, günümüzde açıkça ifadelerini bulmasalar da Türk sineması içerisinde sürüyor olduğu, en azından tartışmaların aktörlerine bakarak söylenebilir.

Sinematek ve Ulusal Sinemacılar

Türk Sinematek Derneği kuruluşundan itibaren, toplantılarında ve yayın organı Yeni Sinema dergisinde savunulan görüşleriyle, Sinematek çevresindeki yazar ve sinemacılarla, Ulusal Sinemacılar denilen bir grubu karşı karşıya getirdi. Yeşilçam içinde Halit Refiğ, Metin Erksan, Ertem Göreç gibi yönetmenlerin içinde olduğu bu kişiler Türkiye'deki sinemayı Yeşilçam içinden değiştirmeyi hedefliyorlardı. Bunu yaparken Yeşilçam'ın sinematografik kalıplarını kullanmaya devam ederek daha geniş kesimlerle buluşmayı ve bu arada da yoksul halkın sorunlarını sinemanın gündemine sokmayı amaç edinmişlerdi (Aslı Daldal'dan aktaran Başgüneş, 2009: 60). Oysa Türk Sinematek Derneği çevresi Yeşilçam'ın bir sömürü sineması olduğu ve “yeni ve Yeşilçam dışı” bir sinemanın kurulmasının daha doğru olacağı görüşündeydi.

Türk Sinematek Derneği, “Yeşilçam dışı” bir sinema savunusuyla, Yeşilçam film sektörüyle de karşı karşıya geliyordu. Yeni Sinema dergisi yazarlarına göre her yıl 400'e yakın film getiren film ithalatçıları, Amerikan ve İtalyan ortaklı zırva yapımlarla halkı uyutmaya çalışıyor, yönetmene, seyirciye ve o ülkenin sinemasına en küçük bir saygı göstermeksizin filmleri istedikleri gibi makaslıyorlardı. Yılda 250'ye yakın film üreten, 1967 yılında 300 milyon TL. ciro elde eden yerli sinema endüstrisi, en iyimser seyirciyi bile çileden çıkartacak bir vurdumduymazlıkla yerli kovboyların, James Bond'ların, Killing'lerin birbirine benzer kopyalarını vizyona sürüyor, bu konuda itirazı olanları susturmaya çalışıyorlardı. Yeni Sinema dergisi, Sinematek'in yerli film sektöründen “Sinematek'i kapattıracağız”, “Salon verdimmeyeceğiz”, “Film verdimmeyeceğiz” gibi tehditler aldığını dergi başyazısında vurguluyor ve şu şekilde yanıt veriyordu:

Gerek kötü film ithalinde gerekse kötü filmlerin yapımında egemen olan düzenin sürüp gitmesinde uzak ya da yakın çıkarları olan bu kişiler düşüncelerini yayın organlarında açıkça belirtme gücünü gösteremediklerinden gizli ve çirkin yollara başvurmakta, dedikodular, ihbarlar ve yalanlarla sizin sözcünüz olan kurumları baltalamaya çalışmaktadırlar. Yeni Sinema, zorunlu kalmadıkça bu anlamsız ve zavallı yalanlar konusunda polemiğe girmeyecektir. Çünkü seyircimizin sorunları çok daha

önemlidir ve bir an önce açıklığa kavuşturulması gereken bir çok konu vardır... (Yeni Sinema, 1967: 3)

Bu yanıt Sinematek'in kuruluşundan itibaren Yeşilçam ve Yeşilçam içerisinde üretimlerini sürdüren sinemacılarla sert bir biçimde karşı karşıya geldiğinin açık kanıtlarındandır. Oysa böylesi bir kamplaşma yaşanmamış olsa Sinematek-Yeşilçam etkileşiminin sağlıklı bir biçimde kurulması durumunda önemli bir yol katedileceği söylenebilir. Vedat Türkali, Sinematek'e dair *"aslında Yeşilçam'ın çok ihtiyacı vardı böyle bir yere. Çünkü onların bilgisi Beyoğlu'ndaki ticarî filmlere dayanıyordu. Sinematek, en azından sinemamızın bütün üyelerini götürüp, güzel filmleri gösterebileceğimiz, kötülerini eleştireceğimiz bir eğitim aracı olabilirdi bize"* demektedir. Bunun yapılamamasının önemli bir kayıp olduğu açıktır. Bu kayıp, Yeşilçam'ı hem akademide, hem de basında aydınların desteğinden yoksun bırakmasıyla daha da boyutlanmıştır. 1965'e kadar aynı dergiye yazan, Türk sineması ile etkileşim içerisinde olan ve bu etkileşim sayesinde Yeşilçam'daki film üretimi üzerinde etkileri bulunan aydınlar, 1965 sonrasında ancak bu kavga dolayımı ile Yeşilçam'la ilgilenmeye başlamışlardır. Vedat Türkali bu durumu şöyle değerlendirmektedir:

"1965'le birlikte bilinen karanlık devre, kaçaklık devresi başladı ve Sinematek'te de bir kavga koparıldı. Bunda birtakım provokasyonların olduğuna ben hâlâ inanıyorum. Böylece Yeşilçam, bir nevi o eski bataklık düzenin sürdürülüp götürülmesinden başka yolu olmayan bir arasta haline getirildi" (Coş vd., 1974: 44).

Hemen Sinematek'in kurulmasının ardından başlayan Sinematek-Ulusal Sinema tartışmasının diğer yanı ise aslında sanat alanında var olan iki karşıt görüşün sinema özelinde tekrarlanması olarak okunabilecek durumdadır. Sanat seçkinlere yönelik bir etkinlik olarak kavranması için belli nitelikler gerektiren bir etkinlik midir; yoksa sıradan kişilerin kavrayabileceği, hatta kavraması gereken bir etkinlik midir? Bu sorunsal gerçekten de pek çok tuzakla doludur. Oysa Vedat Türkali'nin belirttiği gibi aslında bu sorunun doğru çözümü sinema açısından bulunmuştur:

"Yunus Emre, basit deyişlerle büyük şiir yazılabileceğini göstermişse, Charlie Chaplin de basit olaylarla her türden kişiyi mutlu edecek büyük sinema yapılabileceğini kanıtlamıştı. Ancak Şarlo olmak kolay olmadığı gibi, elinde beş kıtaya yayılmış film dağıtım ağı olmasaydı Chaplin de kolayca Şarlo olamazdı" (Coş vd. 1974, s.44).

Yani (burada o günün koşullarında diye eklemek gerekiyor olsa da) sinema bir sanat olduğu kadar bir endüstridir ve *"ağır parasal yatırıma bağımlı sinema alanında "müşteriniz" yani seyirci yoksa hele, sürgit yaratıcılık yapmanız olanaksızdır"* (Coş vd. 1974, s.44).

Diğer yandan Sinematek ve Ulusal sinemacılar arasındaki kamplaşmada, "kaliteli olmak" ile "yerli-yaygın olmak" durumları, sanki karşıt durumlarımı gibi ifade edilmiştir. Buradan hareketle, Sinematek'e dolayısıyla Sinematek'te gösterilen filmlerdeki niteliklere uzak durmak neredeyse Ulusal Sinemayı savunmakla eşleşmiştir. Oysa Sinematek çevresinin de kabul ettiği üzere, Ömer Lütfi Akad ve Yılmaz Güney geniş kitlelere seslenebilen, üstelik de Sinematek'te gösterilen uluslararası yapıtlarla niteliksel olarak yarışabilecek filmlere imza atmışlardır. Günümüzde o yılların Sinematek-Ulusal Sinema ayrımı, festivallere giden ve uluslararası filmlerle, "yerli-popüler" filmler ayrımında yeniden kendisini ortaya koymaktadır. Uluslararası festivallerde Türkiye'yi temsil eden ve ödüllendirilen filmlerin, genel sinema izleyicisine ulaşamamasının, sinema izleyicisinin "yerli-popüler" ya da Hollywood filmlerine mahkûm edilmesinin nedenlerinden belki hepsinin değil ama en azından bir kısmının Sinematek-Ulusal Sinema kavgasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Dönemin yayınlarına bakıldığında bu tartışmada da önemli figürler olan Halit Refiğ, Onat Kutlar ve Sami Şekeroğlu gibi isimler arasındaki ilişkinin çok “kişiselleştiği” açıktır. Ancak bu karşıtlığın doğal ve olması gereken konumlanışları temsil ettiği de, bugünden bakınca iddia edilebilir. Özellikle sinema filmlerinin saklanması açısından o dönemde uluslararası düzeyde süren tartışma ve konumlanışlar, Sinematek-Sami Şekeroğlu ayrılığının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir. Yanıcı bir malzeme olan nitrat temelli üretildiği için kolayca alev alabilen filmlerin, ya özel sıcaklıklarda ve ortamlarda saklanması ya da uygun şekilde havalandırılması gereksiniminden kaynaklanan bu tartışmada, 1950’lerden itibaren sinema arşivciliğinde iki ayrı ekol ortaya çıkmıştır. Bu ekollerden birisi filmlerin uygun koşullarda oluşturulmuş arşivlerde saklanmasını öngörürken, korumayı esas almıştır. Fransız Sinematek’in kurucusu Henri Langlois’nın temsil ettiği ikinci ekol ise filmleri göstermek, böylece havalandırarak yanmaktan ve zarar görmekten korumayı esas alır. Türk Sinematekçiler kuruluşundan itibaren Langlois’nın izinden giderken, diğer ekolu Türkiye’de Sami Şekeroğlu temsil etmiştir. Sami Şekeroğlu, filmleri saklayarak korumayı tercih ederken, özellikle de uygun bir saklama ortamı yaratmanın maliyetlerini devletin olanakları ile karşılayarak Türk Film Arşivi’ni oluşturmuştur. Sami Şekeroğlu’nun Türk Film Arşivi’nde birçok ilk kopyayı çok iyi saklaması takdir edilecek bir çabadır. Ancak bu çabanın Sinematekçilerle, deyim yerindeyse bir “kan davası” biçiminde ilerlemesi yerine, işbirliği içinde olmasının Türkiye’de sinema kültürüne daha fazla katkı verebileceği açıkça görülmektedir.

Hisar Kısa Film Yarışması, Genç Sinema ve Devrim Sineması Şenliği

Sinematek’in içinde olduğu ve bir grubun dernekten ayrılması ve Genç Sinemacılar ismiyle bir sinema topluluğu kurmasına neden olan tartışma ise Hisar Kısa Film Şenliği dolayımı ile başlar. Sinematek’in destek verdiği Robert Kolej Sinema Kulübü tarafından düzenlenen Hisar Kısa Film Şenliği, bu şenliğin yarattığı tartışmalar ve sonrasında ortaya çıkan gruplar, özellikle de Sinematek içinde gelişen ve muhalif bir tutum takınan Genç Sinemacılar’ın bu sürece dair eleştirileri ve özeleştirileri, Sinematek’in birinci dönemini daha iyi anlamak açısından da önemli veriler içermektedir.

Hisar Kısa Film Yarışması, Robert Kolej’in ilkinin 1967 yılında gerçekleştirdiği dönemin ilk ve tek kısa film yarışmasıdır. Beklenmedik sayıda filmin başvurduğu ilkinde, 16 mm ve 8 mm dallarında ödüller veren yarışma, sonraki yıllarda tekrarlanan üç yarışmada (1968, 1969 ve 1970 yıllarında) 16 mm dalında ne ödül ne de mansiyona uygun film bulunamadığı kararını verdiği için tartışmalara sahne olmuştur (Asan,2003: 60).

Özellikle 1968 yılı, kısa filme olan ilginin büyük ölçüde arttığı bir yıldır. Ayrıca 1968 yılında, Hisar Kısa Film Yarışması’nda 16 mm için 2500 TL tutarında “Shell Company of Turkey Ltd.” tarafından sağlanan bir özel ödül söz konusudur (Yeni Sinema,1968: 6). Kuzgun Acar (Heykeltıraş, ön Jüri Raportörü), Hasan Akbelen (Robert Kolej Sinema Kulübü Temsilcisi), Mustafa Aslier (Tatbiki Güzel Sanatlar Akademisi), Atilla Dorsay ve Ali Gevgilli (Eleştirmen), Onat Kutlar (Türk Sinematek Derneği Temsilcisi), Sami Şekeroğlu (Türk Film Arşivi Temsilcisi), Kayahan Tolunay (Hisar Sinema Kulübü temsilcisi), Cafer Türkmen (Devlet Güzel Sanatlar Akademisi), Sabri Yalım (İzmit Sinema Derneği Temsilcisi), Yılmaz Zenger (İstanbul Teknik üniversitesi öğretim üyesi) (Görüntü,1968: 7) isimlerinden oluşan jüri, Shell özel ödülüne layık film bulunamadığı kararını verir. Jüride, hem Türk Sinematek Derneği hem de Türk Sinema Arşivi’ni temsil eden isimlerin olması ise dikkat çekicidir. Shell’in destekleyiciliği ve bu karar, yarışma ile ilgili olarak sonraki yıllarda da yaşanacak tartışmaların başlangıcına neden olur.

Bu dönemde sinema ve kısa film alanında daha ziyade genç ve amatör yönetmenlerin oluşturduğu bir topluluk vardır. Hisar Kısa Film Yarışması'nın ilkinde katılan genç yönetmenler de bu topluluğun içerisinde ve birbirlerini tanıyor, konuşuyor ve tartışıyorlardır. Roma'da bir sinema okulunu bitirip Türkiye'ye dönmüş olan Üstün Barışta'nın örgütçülüğü bu genç yönetmenleri bir araya toplamıştır. İlk çekirdek kadroda Artun Yeres, Mutlu Parkan, Mehmet Gönenç, Veysel Atayman, Yorgo Bozis ve Ahmet Soner yer almaktadır. Bir dergi yayınlanmasına karar verilmiş ve abone kampanyası açılmıştır. Toplantılar başlangıçta Sinematek'te yapılmaktadır, Onat Kutlar ve Ece Ayhan da toplantılara katılmaktadır. Topluluğun çıkış bildirisi, günlerce üzerinde tartışılarak hazırlanır ve derginin ilk sayısı 1968 Ekim'inde yayımlanır. Derginin adı "Genç Sinema" olarak belirlenir (Soner, 2003: 43).

Genç Sinema hareketini bir yanıyla Hisar Kısa Film Yarışması doğurmuştur denilebilir. Çünkü Genç Sinemacılar, II. Hisar Kısa Film Yarışması'nı eleştirmiş, destekleyicisi Shell şirketi olduğu için yarışmayı protesto etmiş ve katılmama kararı almışlardır (Soner, 2003: 43). III. Hisar Kısa Film yarışmasına da Genç Sinemacıların itirazları vardır. Onlara göre daha ilk yıl yararlı olmaktan uzak düşen yarışma, ikinci yıl yozlaşmış, üçüncü yıl çığıından çıkmıştır. Açılış gecesinde Metin Erksan'ın "Koyu" filmi gösterilerek Yeşilçam'a ödün verilmiştir. Yarışma halktan uzak durmaktadır. Jüri'de daha önce film çekmiş bir kişi bile bulunmamaktadır. O günün koşullarında yabancı sermayeyi dolayısıyla emperyalizmi temsil eden Shell yarışmanın destekleyicisidir ve adına ödül verilmektedir. Sudan aile filmlerine yeşil ışık yakılmış, devrimci filmlerden uzak durulmuştur. Ön jüri elemesini geçen bir film yarışma dışı bırakılmış, 16 mm filmlere ödül verilmemiş... gibi sıralanabilecek Genç Sinema eleştirilerine karşı Akademik Sinema dergisine yazdığı yazısında Nezih Coş, tek tek açıklamalar getirerek Hisar Film Şenliklerini savunur (Coş, 1969, 47).

1970 yılına gelindiğinde, Hisar'a alternatif olacak bir etkinlik yaratmak düşüncesiyle, Genç Sinemacılar tarafından 'Devrim Sineması Şenliği' düzenlenir. İstanbul'da iki salonda birden yapılan film gösterimleri (Gümüşsuyu- İTÜ ve Aksaray-TÖS), 22-25 Mayıs tarihleri arasında dört gün sürer ve ertesi gün Ankara'ya taşınır. Ankara Birlik Tiyatrosu'nun Çankaya'daki Salonu'nda 26-28 Mayıs'ta üç gün - üç gece daha şenlik sürdürülür. Şenlik'te jüri yoktur. İzleyiciler anket yoluyla en beğendikleri filmleri seçerler. 4 Haziran'da Antalya - TÖS salonunda filmler bir kez daha gösterilir, daha sonra aynı filmler Mersin ve Adana'ya taşınır (Soner, 2003: 62).

Bu şenlikle birlikte Sinematek-Genç Sinemacılar ayrımı da netleşmeye başlar. Onat Kutlar Devrim Sineması Şenliğindeki filmleri izledikten sonra Yeni Gün Gazetesi'nin 19 Kasım 1970 sayısında "İşe Saygı" başlıklı bir yazı yazar ve Genç Sinemacıların 1.Devrim Sineması Şenliği'ni sert bir şekilde eleştirir:

"İyi çift sürmesini bilmeyen ekin ekemez, iyi silah kullanamayan dağa çıkmamalı, doğru cümle kuramayan romancı olamaz, sesini iyi eğitmemiş olan türküsünü sadece hamamda söylese daha iyi eder, kısaca yaptığımız iş ne olursa olsun o işi yüzümüze gözüme bulaştırmadan yapamıyorsak hiç yapmamamız evladır. "(Kutlar,2003,s.66)

Genç Sinema ekibi Onat Kutlar'a *Genç Sinema dergisi Yürütme Kurulu adına Ahmet Soner, Mete Tanju Akerson, Osman Ertuğ* imzası ile "Onatgillere Cevabımızdır" başlıklı daha sert bir yanıt verir. "Artık malum olan meşrep", "ilerici kılık altında kaypak ve bulanık küçük burjuva mantığının tutarsızlıklarını içeren tuzaklarla dolu bir yazı" gibi saptamalar içeren metin, en azından dönemin tartışmalarındaki sert üslubun düzeyini göstermesi açısından dikkat çekicidir (Akerson, 2003: 68).

Bir sonraki yıl, Hisar Kısa Film Yarışması'na, Genç Sinemacılar bildiriler dağıtarak, Hisar Şenliklerinin Shell gibi sermaye gruplarından aldığı desteği, örgütleniş şeklini ve bu süreçte Sinematek Derneği yönetiminin tutumunu teşhir ederler.

Vedat Türkali bu ayrışmayı değerlendirirken, Genç Sinemacıları Yeşilçam dışında oluşturulmuş bağımsız sinema deneyleri içerisinde değerlendirmektedir. Ancak bu bağımsız sinema deneyleri başka ülkelerde olduğu gibi endüstri dışında, bir çeşit yeraltı sineması ya da bağımsız sinema oluşturma gücüne sahip değildir. Bunun temel nedeni, bu üretimlerin büyük bir kısmının tekil çabaların ürünü ve *"salt sinema yapmış olmak için çevrilmiş önemsiz amatör filmler"* olmasıdır. Sonuç olarak *"en çok Sinematek, sinema kulüpleri gibi genellikle küçük burjuva aydınlarının gittiği"* derneklere ve *"Hisar Şenliklerinde ve eş dost toplantılarında gösterilmenin"* (Coş vd., 1974: 17) ötesine geçmemişlerdir. Zaten bu filmlerin geniş kitlelere gösterilmek üzere çekilmemiş oldukları, genç sinemacıların kendi kişisel çabaları ile giriştikleri bir deney oldukları akılda tutulması gereken bir yandır. Genç Sinemacılar, bu tekil çabaların deneylerini aşan bir üretime girişmeyi, dergi etrafında oluşan çabaları yeterli bir düzeye getirerek bir sinema ekolüne dönüştürebilmeyi başaramamışlardır. Vedat Türkali, *"bu arkadaşların da ortak bir sinema çabasını sonuna kadar sürdürememeleri, "tekil" kalmaları dikkati çekicidir. Bu grubun dağılmasında 1970 sonrasının çalkantılı politik olaylarının da etkisi olmuştur"* diye belirtir (Coş vd, 1974: 17).

Genç Sinemacılarından Ahmet Soner de, yıllar sonra sürece ilişkin aşağıdaki görüşlerini dile getirirken Vedat Türkali ile pek çok noktada ortaklaşmaktadır.

...Çok büyük konuşuyorduk, ama yaptığımız filmler ilkeldi. Teknik sorunları çözümleyememiştik henüz. Ama burnumuzdan kıl aldırmiyorduk, çok saldırgan bir yanıt hazırladık. Yazının başlığı bir ürkütücüydü "Onat'gillere Cevabımızdır" Bu yazıdan sonra Sinematek Derneği'ne karşı savaş açtık. Niyetimiz ilk genel kurulda derneği ele geçirmektir. Çocukça bir düşünceydi bu. Ayrıca ele geçirseydik bile orayı partiye çevirir ve üç gün içinde kapatılmasına yol açardık. Dernek aleyhine yazdığımız bildirileri derneğin kapsamında üyelere dağıtılıyor, film gösterilerinin yapıldığı salonların girişinde dergimizi satıyorduk. Derneğin yönetim kurulu, kongre yaklaşırken bizleri asıl üye yapmayarak genel kuruldan uzak tuttu. 1971 öncesinde Sinematek'in Amerikan deneysel filmlerini "yeraltı sineması" olarak sunuşuna karşı çıkmış, bir bildiri yayınlayarak derneği "emperyalizme hizmet etmek" le suçlamıştık. 12 mart darbesinden sonra Genç Sinema dağıldı" (Soner, 2006: 208).

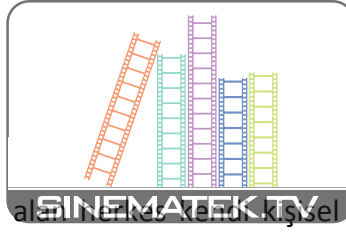
Sinematek'in Tarihsel Değeri

Türkiye'de sinema kültürünün oluşmasına önemli katkıları olan Sinematek birikimini yadsımadan, hala şu sorular sorulabilir: "1970'li yıllarda gittikçe yükselen muhalefet hareketinin aktörleri ile buluşmaktan kaçınmış olmak bir tercih midir?", "Yeşilçam içindeki bir takım unsurlarla başka türlü bir ilişki geliştirilebilir miydi?", "Başka türlü de olabilir miydi?".

Vedat Türkali'nin Yedinci Sanat Dergisindeki söyleşisinden alıntılanan aşağıdaki sözler bu sorulara yanıt oluşturabilir:

Sinematek baştan bir takım yanlış adımlar atma talihsizliğine uğramış; Diğer taraftan Yeşilçam'ın olumlu yapıtlarının temsilcileri olan kişiler de bu kuruluşu lâyıkıyla değerlendirememişlerdi. Sinematek ve diğerleri birbirine düşmeselerdi, eskiden beri var olan aydın desteğini daha ileri bir aşamada, daha etken ve; güçlü bir biçimde sürdürüp götürebilirlerdi ve Yeşilçam'ın iyi, güçlü sinemacıları, Yeşilçam'ın içindeki kötü, karanlık, bataklık güçlere karşı bir üstünlük sağlayabilirlerdi. O bakımdan Türk sineması bundan büyük yarar görürdü.

Vedat Türkali, Sinematek çevresinin ne kişisel yetenekleri, ne yapıları, ne teorik hazırlıkları itibarıyla, tüm bunları yapmaya uygun olmadığını, bütün bunları zaten yapamayacaklarını

vurgulamaktadır. Bu süreçte rol alan Sinematek'teki kişisel yeteneklerine, yapısına ve teorik hazırlıklarına uygun olarak sahneye çıkmış ve bu çerçevede süreçte rol oynamıştır. Vedat Türkali, Türk Sinematek Derneği Başkanı Şakir Eczacıbaşı'nı kastederek "Finans - kapital temsilcisinin kolu kanadı altındaki bir küçük burjuva sinematekinin de doğal olarak emekçi sınıflardan yana" bir çizgiyi oluşturamamasının rastlantı olmadığını, zaten bunun yapılabilmesi durumunda da "kapısına iki günde kilit" asılacağını vurgulamaktadır (Coş vd. 1974: 45). Ama diğer yandan *"Sinematek'in Türk sinemacılarının sanatsal eğitiminde en azından bir sergievi kadar önemi olurdu ve vardı. Sözgelimi ben sinemayı Ertem'den, Atıf'tan, Yeşilçam'dan öğrendim ama Sinematek'ten de bir şeyler öğrendim. Sinema bilgim, duygum gelişti. Onu küçümsememek lâzım"* diyerek Sinematek çabasının öneminin altını çizmektedir (Coş vd. 1974: 45).

Son bir değerlendirilmeye gidildiğinde Türk Sinematek Derneği'nin, hiç bir zaman tam bir sinematek işlevini yerine getiremediği ilk elden söylenmelidir. Fransız Sinemateki 1960'lı yıllarda elli bini aşkın film (kopya ve negatif), beş bin ciltlik bir kitaplık, yüz bin fotoğraflık bir fototek, bir baskı ve developman laboratuvarı, afiş, el yazması, maket, dekor eskizlerine sahip olması (Baş, 1966) ve sadece film değil, sinema ile ilgili her tür bilgi, belge, malzemeyi biriktirmesine karşın, Türk Sinemateki hiç bir döneminde basit bir arşiv niteliğine bile ulaşamamıştır.

Türk Sinematek Derneğinin bir kulüp gibi film göstermek, dergi çıkarmak ve açık oturumlar düzenlemekle sınırlı faaliyeti, diğer Sinematekler ile karşılaştırılırsa eksiklikleri olduğu görülebilir. Bir film arşivinin oluşamamasının nedenlerinden birisi, özellikle sansür sorunları nedeniyle, filmlerin, yabancı konsolosluklar aracılığı ile geçici olarak temin edilmesi, gösterim sonrasında da iade edilmesidir (Avcı,2006: 183). Gösterilen filmlerin sansür kuruluna gösterilmesi ve sansür kurulu belgesi alması gerekiyordu. Ayrıca az sayıda filmde oluşan film arşivi Türk Sinematek Derneği'nin, ticari kaygılar taşımadan gösterime sunduğu yabancı sanat filmlerinden oluşmuştur. Bu anlamıyla, kayıp arşivin bir ulusal sinema arşivi olmadığı da belirtilmelidir. Bu durum elbette ki Türk Sinematek Derneği'nin kurulmasıyla birlikte Yeşilçam ve Yeşilçam içinde film üretenlerle başlayan tartışma ve bu tartışmanın sonucunda oluşan kampaşma ile doğrudan ilgilidir. Kampaşmalar ve karşı karşıya gelişler hem Yeşilçam, hem de amatör düzeyde ulusal ürünlerin Sinematek tarafından arşivlenebilmesi açısından önemli bir engel oluşturmuştur. Ayrıca 35 mm filmleri temin etmenin ve saklamanın maddi ve mali külfetleri de arşivcilik önünde önemli bir engeldir. Bu maliyeti ancak devletin tüm olanaklarına sahip olan Sami Şekeroğlu'nun yönetimindeki Türk Film Arşivi karşılayabilmiş ve Türk filmlerinin arşivlenmesi mümkün olmuştur.

Türk Sinematek Derneği, bir sinematekten tüm beklenenleri karşılayamamış olsa da, özellikle Sinematek-Ulusal Sinema ayrımının, günümüze dek sinema konusundaki duruşları, tavır alışları, yani bugün Türkiye'de sinemanın bulunduğu noktayı bir oranda belirlediğini söyleyebiliriz. Diğer yandan Sinematek ile Ulusal Sinemacılar ayrımının dönemin siyasi ayrışmaları ile paralellik gösterdiği de düşünülebilir. 1965 seçimlerinde 15 milletvekilini parlamentoya sokan Türkiye İşçi Partisi-Mili Demokratik Devrim (MDD) ayrımı, Sinematek-Ulusal Sinemacılar ayrımı ile argümanlar temelinde bir benzerliği çağrıştırmaktadır. Daha sonra TİP-MDD tartışmalarından Dev-Genç kopuşunun da, Sinematek içinden Genç Sinema'nın kopuşu ile paralellik gösterdiği düşünülebilir. Genç Sinema'nın Ekim 1968 tarihinde çıkan ilk sayısının kapağının, Dev-Genç'in haykıran genç illüstrasyonu olması hayli dikkat çekicidir.

Montrer un film est tout aussi important que de le sauvegarder (*)

1965-1980 döneminin inişli çıkışlı Sinematek yolculuğunda, Sinematek'e emeği geçmiş herkesin yaptıkları için müteşekkir olmak, öte yandan Sinematek deneyimini doğru çözümleyerek günümüzün olanakları ve ihtiyaçları çerçevesinde değerlendirmek önem taşımaktadır. Günümüzde bilgisayarlar, iletişim teknolojileri ve bunlar temelinde oluşan uluslararası iletişim ağı, film temini ve seslendirme, altyazı gibi işlemleri yapmayı çok kolaylaştırdı. İşçi Filmleri Festivali 2006 yılında bu teknolojik avantajları kullanarak alternatif bir film gösterim mecrası olarak başladı. İşçi Filmleri Festivali'ni organize edenler, Sinematekçilerin 1965-1980 arası ve sonrasındaki film festivalleri deneyimlerini analiz ederek, emek örgütlerinin desteklediği, sponsorsuz, ücretsiz, yarışmasız bir festivali her yıl yenilikler ekleyerek 2006 yılından bu yana sürdürmektedirler. Ancak bu süreçte kapsamlı bir sinema kütüphanesinin eksikliği de hep hissedilmiştir. Bu eksikliği gidermek üzere, Uluslararası İşçi Filmleri Festivali'nin de düzenleyicilerinden olan Alternatif Medya Derneği tarafından bir adım atılmıştır. 1 Mart 2015 tarihinde Alternatif Medya Derneği tarafından açılan sinematek.tv internet sitesinde, yayınlanmış sinema dergileri, afişler, sinema kitapları, tezler, makaleler ve İşçi Filmleri Festivalinden gösterilmiş klasik filmler ve sinema emekçileri ile yapılan sözlü tarih çalışmasının kayıtlarını içeren Dijital Bellek yer almaktadır. Hem bir gösterim mecrası hem de bir arşiv ve sinema kütüphanesi olan sinematek.tv internet bağlantısı olan herkesin kullanımına açıktır. Fransız Sinematek'nin kurucusu Henri Laglois'in "Montrer un film est tout aussi important que de le sauvegarder", yani "Aslolan sadece saklamak değil aynı zamanda göstermektir." sözü sinematek.tv projesinin temel motivasyonudur.

Kaynakça:

Akbelen, H. (1966). "Umutluyuz". *Görüntü*, 1.

Tanyer, T. (1975). *Ankara Sinematek Derneği üzerine* (basılmamış yazı, 2015 yılında sinematek.tv makale-tez bölümünde erişime açılmıştır)

Başgüney, H. (2009). *Türk Sinematek Derneği-Türkiye'de Sinema ve Politik Tartışma*. İstanbul: Libra Kitap

Baş, H. (1966). "Yeryüzünün En Büyük Sinemateki". *Yeni Sinema*, 1.

Caner, H. (1969). "Ayın Raporu". *Akademik Sinema*, 1.

Coş, N. (1969). "Hisar Yarışmaları ve Genç Sinema". *Akademik Sinema*, 2.

Soner, A. (2003). "Genç Sinema Dosyası: Tarihçe". *Belgesel Sinema*, (İlkbahar-Yaz).

Kutlar, O. (2003). "İşe Saygı". *Belgesel Sinema*, (İlkbahar-Yaz)

Akerson, T. (2003). "Onatgillere Cevabımızdır". *Belgesel Sinema*, (İlkbahar-Yaz).

Asan, U. (2003). "Genç Sinema Dosyası: Hisar Kısa Film Şenliği". *Belgesel Sinema*, (İlkbahar-Yaz).

Eczacıbaşı, Ş. (2010). *Çağrışımlar, Tanıklıklar, Dostluklar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Avcı, Z. (2006). "Onat Kutlar ve Şakir Hıncal Sinematek dönemini Anlatıyor: İstanbul Film Festivali'ne Ulaşan Yol". Çeviker, T. (der). *Onat Kutlar Kitabı* içinde. İstanbul: Türsak 43. Altın portakal Film Festivali ortak Yayını. 173-191.

Türkali, V. (2006). Onat Kutlar İçin. Çeviker, T. (der). *Onat Kutlar Kitabı* içinde. İstanbul: Türsak 43. Altın portakal Film Festivali ortak Yayını. 203-206.

Soner, A. (2006). Onat İsyanıdır. Çeviker, T. (der). *Onat Kutlar Kitabı* içinde. İstanbul: Türsak 43. Altın portakal Film Festivali ortak Yayını. 207-211.

Çeviker ,T. (2006)(der.). *Onat Kutlar Kitabı*. İstanbul: Türsak 43. Altın portakal Film Festivali ortak Yayını.

Coş, N., Anlar, A. ve Ayça, E. (1974). "Ayın konuşması: Senaryocu yönetmen Vedat Türkali ile konuşma 1". *Yedinci Sanat*, 16.

Görüntü (1968). *II. HİSAR KISA FİLM YARIŞMASI ÖZEL SAYISI*, 5.

Yeni Sinema (1967). "Bu sizin Sorunuz". *Yeni Sinema*,10/11.

Yeni Sinema (1967). "Sinematek Haberleri". *Yeni Sinema*, 12.

Yeni Sinema (1968). "Haberler". *Yeni Sinema*, 17.

TSD (1979). "15. Yıla Girerken". *Türk Sinematek Derneği Irak Filmleri Haftası Broşürü*

Coş, N. (1969). "Türkiye'de Sinemaların Dağılışı". *Akademik Sinema*, 2.

Filim 70 (1970). *Türk Sinematek'inin Üyelerine Duyurusu*.

Yalçın, A. (1967). "Sinematek Arşivinde iki yıl". *Yeni Sinema*, 10/11.

Uçansu, H. (2012). *Bir Uzun Mesafe Festivalcisinin Anıları: Sinema Günlerinden İstanbul Film Festivaline*. İstanbul: Doğan Kitap

Görüşmeler:

Hiçdurmaz,Muzaffer. 24 Aralık 2014,İstanbul

Tanyer,Turan. 2 Şubat 2015, Ankara

Soner,Ahmet.28 Ocak 2015,İstanbul

Nefes, Abdullah. 14 Şubat 2015,Ankara

Şalom, Jak. 21 Şubat 2015, İstanbul

Sezerel, Ahmet. 20 Şubat 2014, İstanbul

Makal, Oğuz. 21 Şubat 2015, İstanbul

